УДК 130.2 + 347.211 : 316.74 + 930.85

КУЛЬТУРОҐЕНЕЗ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ТРАНСФОРМАЦІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

О.В. Стовпець, кандидат філософських наук, доцент, слухач докторантури Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського

У даній статті досліджуються історичні передумови – в т.ч. культурні, соціально-економічні, юридичні, ідеологічні, – реалізація яких сформувала тенденцію до трансформації інтелектуально-правових відносин у специфічний суспільний інститут. Вивчення зазначеної проблематики здійснюється в рамках монографічного соціально-філософського дослідження інституту інтелектуальної власності – одного з ключових соціальних інститутів постіндустріального постмодерного суспільства.
Ключові слова: *інтелектуальна власність, соціальний інститут, автори, видавці, книготорговці, копірайт, патенти.*

Актуальність дослідження історичних аспектів інтелектуальної власності як особливого явища, рівно як історії становлення механізму правової охорони інтелектуальної власності, визначається необхідністю простежити ті ключові події, з якими пов'язаний процес трансформації різноманітних інтелектуально-правових відносин у єдиний самостійний соціальний інститут. Відповісти на питання – чому власне людська цивілізація прийшла до усвідомлення необхідності правової охорони інтелектуальної власності, тобто які історико-культурні й соціально-економічні передумови спонукали людство до впорядкування цих специфічних відносин? – означатиме наблизитися до відповіді, чому ж нині виникає чимало протиріч у сфері використання інтелектуальних продуктів, а також у сферах охорони та захисту прав, пов’язаних з реалізацією інтелектуально-правових відносин. Аналіз *культуроґенезу* інтелектуальної власності (тобто *соціокультурних підвалин походження* **феномену** інтелектуальної власності) надасть краще розуміння природи самого **соціального інституту** інтелектуальної власності.

Мета дослідження – на основі вивчення та систематизації історичного досвіду охорони інтелектуальної власності – виявити основні передумови, реалізація яких на певному історичному етапі створила тенденцію до трансформації інтелектуально-правових відносин у специфічний суспільний інститут. Іншими словами, необхідно здійснити ретроспективний аналіз того, як інтелектуальна власність із *явища* перетворюється на *соціальний інститут*.

© Стовпець О.В., 2016,
http://

Філософські передумови формування інтелектуальної власності *як явища* складаються на зорі західноєвропейської цивілізації, в період античності, коли була здійснена рефлексія накопиченого знання і можливих способів його буття. Відомо, що ще в IV столітті до н.е. Платон сформулював концепцію, в якій обґрунтував відмінність матеріального (світу речей) і нематеріального (світу ідей). За Платоном, «істинне буття – це умосяжні безтілесні ідеї»; доступні ж відчуттям емпіричні тіла, речі і явища – не є істинними, оскільки вони взагалі належать не до «буття», а до чогось рухомого, до «становлення» [1].

Ця концепція, природно, не припускала будь-якого індивідуального права власності на ідеї – оскільки ідеї первинні, вони належать усім (або всі належать їм) в однаковій мірі. Тому в рамках платонівської концепції, де ідея як така не може належати одній людині, говорити про наявність якихось ознак інтелектуальної власності не має сенсу. Виникнення цієї проблематики відноситься до пізнішого періоду.

А ось поняття гонорару як форми оплати творчої праці (наприклад, за створення скульптурного витвору) було відоме ще римському праву. Однак в цілому юридичному оформленню економічної сторони творчості довгий час не надавалося особливого значення, оскільки можливість торгувати результатами інтелектуальної, творчої діяльності виникла доволі пізно. А до цього продукція творчості поширювалася поза ринком, не будучи предметом економічного обороту, на відміну, наприклад, від аграрної або ремісничої продукції. Стало бути, сама наявність такого явища, як «гонорар», ще не дозволяє вести мову про становлення *інституту* інтелектуальної власності, оскільки не були ще створені законодавчі передумови для його реалізації, а економічні передумови перебували в зародковому стані.

В епоху, що передувала винаходові Й. Гутенберга близько 1440 року, положення творів творчої праці регулювалося правом «речової» власності. Автор твору (рукопису, скульптури або картини) був власником цього матеріального об'єкта і міг передати або продати його іншій особі. При цьому форми відтворення інтелектуального потенціалу суспільства базувалися, головним чином, на системі меценатства – творчих людей субсидували правителі, духовенство, інші впливові люди свого часу. Леонардо да Вінчі творить чимало зі своїх інженерних винаходів, будучи на службі у правителя Мілану. В. Моцарт і А. Сальєрі, Й. Гайдн і Ф. Шуберт були придворними музикантами. До кінця XVIII століття саме приватна фінансова підтримка і «позаринкове забезпечення» сприяли появі більшості шедеврів мистецтва. Художники, поети, письменники, вчені не мали особливого статусу. Їм платили і як придворним, і як принцам крові – в залежності від їхнього походження і від нравів суспільства, в якому вони жили.

По мірі зростання впливу буржуазії та розвитку ринкових відносин, автори починають більш активний пошук способів отримання винагороди за свою творчість: система середньовічних «привілеїв» поступово заміщу-

ється законами, які визнають за авторами право на монопольне використання належних їм творів і технічних новинок упродовж встановленого терміну. Таке «право» винахідників було вперше згадано у Венеціанській республіці, в тексті Венеціанського Патентного Статуту від 19 березня 1474 року – Venetian Statute on Industrial Brevets – в якому вже визнавалися їх «моральне право» і виняткове право щодо використання свого винаходу протягом обмеженого періоду часу. А перший серед відомих європейській історії патент був виданий ще раніше: в 1421 році архітектор, скульптор і вчений Ф. Брунеллескі, будучи стурбованим вкрай повільними вантажними операціями у перевезенні мармурових плит для своєї майстерні, придумав і встановив на баржі унікальний за конструкцією поворотний корабельний кран. Це дозволило значно прискорити такелажні роботи. З ініціативи винахідника в тому ж році міською управою Флоренції на ім'я Ф. Брунеллескі був виданий патент (від лат. patens – відкритий, ясний, очевидний), який засвідчив авторство і закріпив привілеї. Архітектор виявився вельми прозорливим, тому що незабаром германський торговий союз (Ганза) купив у нього першу ліцензію на використання цього винаходу. Через півстоліття було видано згадуваний раніше Венеціанський Статут [2]. Однак своє повноцінне законодавче втілення ідея захисту інтелектуальної власності отримала декілька століть потому вже в Північній Європі.

Перші закони про інтелектуальну власність з'явилися в Англії тільки після винаходу друкарства: цей механічний процес кардинально підвищив інтенсивність поширення інформації, в першу чергу, – тиражованість літературних та інших письмових творів. Технологія друкарства покликала до життя особливі професії – друкарів і книготорговців, яких в Англії називали «stationers» (торговці друкованою продукцією, книговидавці).

З соціально-економічної точки зору виникнення цих видів професійної діяльності стало першим поворотним моментом у розвитку *соціального інституту* інтелектуальної власності. Книговидавці стали першими лобістами у сфері інтелектуальної власності, хоча до її сучасного розуміння тоді ще було дуже далеко. Книготорговці інвестували значні суми в закупівлю паперу, у придбання або виготовлення друкарських машин, а також витрачали кошти на створення (і оплату праці) кваліфікованої робочої сили. Все це передбачало авансування коштів, які лише через певний час могли бути відшкодовані надходженнями від реалізації друкованої продукції, і тільки після цього – дати якийсь прибуток. Висловлюючись сучасною термінологією, розвиток нової для тієї епохи видавничої справи був пов'язаний із необхідністю т.зв. венчурних інвестицій. У цій ситуації без хоч якоїсь законної форми захисту від нечесної конкуренції (наприклад, од виготовлення та продажу незаконних копій) інвестування в друкарську справу було доволі ризикованим й погрожувало книготорговцям повним банкрутством.

З соціально-філософської точки зору важливо відзначити, що на зорі

розвитку інтелектуальної власності знайшли реалізацію наступні економічні, соціокультурні й правові тенденції: 1) зростання духовної культури отримало об'єктивацію (фіксацію) в таких матеріальних джерелах, як книги; 2) затребуваність в поширенні знань та їхніх носіїв – книг – стимулювала розвиток технічної думки, що, в кінцевому рахунку, призвело до технологічних інновацій (була винайдена технологія друкарства, яка, по мірі вдосконалення, перетворилася на цілий комплекс виробничих процесів – з усіма наступними соціально-економічними й духовними дивідендами); 3) друкарська справа як нова сфера діяльності стала тим середовищем, в якому зародилися нові соціальні відносини, зі своїм специфічним суб'єктним складом – авторами (в широкому розумінні), видавцями, книготорговцями, – кожен із власними інтересами, які були далеко не тотожними; 4) ускладнення соціально-економічних відносин у творчому, інтелектуальному середовищі зажадало відповідного юридичного регулювання, покликало до життя нові правові принципи й механізми, і сформувало нові правові інститути; 5) зміна правового статусу творчих інтелектуалів, переосмислення ними своїх можливостей, свого соціокультурного та економічного значення – все це вплинуло на подальший розвиток цивілізації, призвело до реінтерпретації *цінності інформації* (та інтелектуальної власності як особливого різновиду інформації, значення якої вельми актуальне в постіндустріальну епоху).

Іншими словами, *інтелектуальна продукція* в цілому (вірніше сказати, соціальна потреба в її тиражуванні): а) простимулювала розвиток *винахідництва* (як різновиду інтелектуальної діяльності) та цілої *нової соціально-економічної сфери* (видавничої справи), б) стала передумовою відокремлення *нового прошарку інтелектуалів* у тогочасній структурі соціуму (автори, винахідники, та обслуговуючі їх видавці, розповсюджувачі), і в) сформувала соціальний запит на розвиток нового *правового* інституту – права інтелектуальної власності (яке тривалий час – протягом кількох століть – еволюціонувало аж до перетворення у відносно самостійну приватноправову структуру, і тепер в більшості правових систем розглядається в якості підгалузі цивільного права).

Однак повернемося до історичних витоків інституту інтелектуальної власності. Ризик значних економічних збитків у поєднанні з привабливістю самого видавничого бізнесу привів до посилення лобіювання законопроекту про інтелектуальну власність в англійському парламенті, і натиску на монархічну верхівку з метою забезпечення правового захисту від незаконного копіювання. Першим британським документом, який регламентує питання інтелектуальної власності, вважається Статут королеви Мері I (Англія, 1557 р.). Він закріплював за *видавцем* монопольне право і надалі видавати вже одного разу випущену ним книгу (неважливо, нову або давно відому) – за умови, що її було схвалено офіційною цензурою. Так виникає система т.зв. «привілеїв», які суверен видавав окремим видавцям. Ця система привілеїв використо-

вувалася верховною владою для цензури масової інформації. З кінця XV і до початку XVIII століття історія друкарства в основному пов'язана із видачею привілеїв, закріплених в королівських законах і указах. Слід зауважити, що права *авторів* в Статуті Мері I не згадуються зовсім.

На рубежі XVII - XVIII століть старий порядок похитнувся. На зміну британській абсолютній монархії приходить система парламентаризму. Термін дії останнього закону, який регулював діяльність видавців, – Акту про ліцензування 1662 року – закінчився в 1695 році. Цей акт надавав окремим видавцям монополію на публікації таким чином, щоб спростити королівським властям контроль над видавничою справою. Після закінчення строку його дії ніякого спеціального закону, що наділяв би видавців та книготорговців ексклюзивним правом друкувати і продавати книги, не залишилося [3, с. 104].

В обстановці хаосу, викликаного занепадом системи королівських привілеїв, видавці та книготорговці – в першу чергу, члени видавничої групи «Вугор», що контролювала майже всю книготоргівлю в Англії XVIII ст., – прагнучи зберегти отримані ними ексклюзивні права, знову посилюють лобіювання в парламенті. Вони претендували на вічне право контролювати «копіювання» книг, одного разу придбане у авторів. І потрібно сказати, що їм тоді вдалося значно подовжити життя своєї книговидавничої монополії: так, в 1774 році, майже через 180 років після написання Шекспіром «Ромео і Джульєтти», виключне право видання цього твору в Англії все ще належало правонаступникам Д. Тонсона в лондонській видавничій групі «Вугор» [4]. Але все це було пізніше.

А раніше, в результаті тиску видавничого лобі на монархічну верхівку, 11 січня 1709 року в Палаті громад було заслухано проект закону «Про заохочення освіти шляхом закріплення за авторами чи набувачами копій друкованих книг прав на останні протягом часу, що встановлюється відтепер». 10 квітня 1710 року проект став законом, відомим під назвою «Статут королеви Анни» (Statute of Annae Reginae, або Copyright Act 1709). То був перший в історії *закон про авторське право* в сучасному розумінні зазначеного терміну. Він уперше закріпив приватне, особисте право на охорону опублікованого твору [5, с. 40].

Основною функцією цього закону, Статуту Анни, було закріплення за автором (або іншим правовласником) виключного права на друкування та опублікування книги протягом чотирнадцяти років з дати першої публікації. Це право, звісно, могло бути передане за певну винагороду книготорговцю – в цьому випадку правовласником (набувачем виключних прав) ставав він. Закон також передбачав, що в кінці першого чотирнадцятирічного терміну розпочинався другий термін охорони, яка знову-таки надавалася першочергово авторові, якщо він ще був живий. Таким чином, загальний сенс Статуту Анни полягав у створенні терміну охорони авторського права, що тривав максимум упродовж двадцяти восьми років від дати першої публікації. Стосовно книг, вже надрукованих

на момент прийняття закону (1710), передбачався єдиний термін охорони – двадцять один рік.

В цілому, Статут Анни був призначений для охорони вже опублікованих літературних творів од несанкціонованого копіювання, і на практиці найбільшу вигоду від нього отримали видавці й книготорговці (ті самі «stationers») – оскільки автор, не будучи підприємцем, як правило, не володів можливістю закупівлі й установки дорогого устаткування, і тому був не в змозі самостійно організувати тиражування своїх творів. А саме *масове* поширення було джерелом збагачення.

Іншою особливістю даного закону було привнесення в сферу «копірайту», що тільки-но народжувався, ряду формальностей, а саме: необхідності реєстрації творів авторами в Stationers Hall під своїм власним ім'ям, і депонування дев'яти примірників твору для університетів і бібліотек. Незважаючи на очевидний впорядкувальний характер, поява Статуту Анни створила дещо дискримінаційний ефект по відношенню до інтересів самих авторів. Адже бурхливий розвиток відносин, заснованих на тиражуванні творів авторів за допомогою друкарства, на певному етапі дав видавцям можливість ефективно відчужувати результат авторської праці і поширювати його фактично без необхідності узгоджувати дану дію з самим автором.

До виникнення Статуту Анни в 1709 році, як тільки твір було написано і вперше видано (випущено в світ), автор взагалі втрачав будь-яку владу над його подальшим поширенням. Але ця обставина не була особливо значущою, адже – доки ринок задовольнявся авторськими екземплярами творів або послугами переписувачів – відносини між авторами, книготорговцями, читачами не носили комплексного економічного характеру. У цій сфері було занадто мало грошей, щоб викликати інтерес у буржуазії та держави.

З появою технологічної можливості тиражування творів за допомогою друкарства зажевріла перспектива перетворення книговидання на індустрію, яка приносить великі прибутки. Це призвело до усвідомлення в суспільстві необхідності регламентації нового типу відносин, зокрема, захисту прав «порядних» видавців (які уклали з автором договір і виплачують йому визначений відсоток з продажів) од дій підпільних видавців, що займаються контрафакцією (всупереч інтересам і автора, і легального видавця). Тобто фігура автора, котрий дійсно набував певного захисту відповідно до Статуту Анни, була необхідна ще й для того, щоб формалізувати і чітко визначити відмінність між «порядним» видавцем, у якого є контракт із автором, та правопорушником нового типу – «нелегальним» видавцем, що намагається отримати дивіденди від реалізації плодів чужої творчості без будь-яких дозволів або угод із автором.

У той же час, даний закон вивів на сцену й нові фігури постраждалих – в першу чергу, самого автора, для якого видавець з моменту першого видання ставав нерозлучним супутником. Тобто упродовж найближчих

14 років з моменту першої публікації певного твору автор наче «прикріплювався» до конкретного видавця, який набував монополію на друк даного твору. І було б все гаразд, якщо б видавець завжди виявлявся порядним і справно платив пристойні роялті.

Однак, важливим соціальним наслідком Статуту Анни 1709 року можна вважати те, що вперше на державно-правовому рівні позначилася принципова відмінність інтелектуальної власності та матеріальної. Відтепер самого факту володіння примірником книги стало недостатньо для того, щоб робити з її змістом все, що заманеться. Принциповим ставало питання: а чи є договір з автором? Тиражування (що на той час було єдиним беззаперечно вигідним способом донесення думки автора до великої кількості людей), починаючи з 1710 року, може легітимно здійснюватися тільки за згодою автора і на визначених умовах [6, с. 53].

Обмеженість «Статуту королеви Анни» було пов'язано з тим, що він в якості охоронюваних творів розглядав тільки книги, і вимагав дотримання лише обмеженого права на використання спеціальної машини для реплікації того або іншого твору. За рамки цього вузького поняття – «копірайт» (від англ. copyright – в дослівному перекладі «право копіювати» чи, за більш пізньою версією, «легальна копія») – авторське право в той час не поширювалося. Тобто крім копіювання за допомогою друкарського пресу, закон не контролював в якомусь більш широкому сенсі будь-які інші можливі способи використання інтелектуальної продукції. Тому, наприклад, навіть якби «копірайт» (в розумінні Статуту Анни) на шекспірівські твори діяв вічно, це в буквальному сенсі означало б, що ніхто не має права передруковувати твори Шекспіра без дозволу його агента. Всі інші форми використання – публічні виконання на основі авторського сюжету, переклади на інші мови, переписування тексту автора від руки, – словом, будь-які способи відтворення окрім друку, можливі в ту епоху, ніяк не регламентувалися авторським законодавством початку XVIII століття. Ці аспекти реалізації авторського права були скориговані вже пізніше.

Незважаючи на недосконаліть раннього законодавства про інтелектуальну власність, для авторів і видавців незабаром стало очевидним, що Статут 1710 року відкрив новий тип суспільних відносин, в якому розділялися матеріальне втілення твору (і відповідне речове право як об’єкт охорони) й право на використання унікального інформаційного змісту (авторське право). Саме навколо останнього правовласники і почали вибудовувати підтримувану законом монополію, термін дії якої, втім, було обмежено, як вже зазначалося раніше.

Поступово виникає уявлення стосовно того, що недостатньо наділити автора книги (або його видавця) правом на друкування та розповсюдження твору. Відкритими залишалися питання щодо публічних виконань (згодом вони стали об'єктом охорони т.зв. суміжних прав), щодо картин, пісень та музики, щодо творів зі сфер хореографії, скульптури і

архітектури, щодо репродукцій, перекладів та ін. Кілька років потому англійський художник, ілюстратор, гравер і теоретик мистецтва У. Хогарт, малюнки якого неодноразово підроблялися, очолив боротьбу з метою узаконити охорону інтересів «граверів, малювальників і живописців». Боротьба ця успішно завершилася в 1735 році прийняттям «Закону про граверів». Від того моменту законодавство про інтелектуальну власність розгортає значну експансію щодо об'єктів свого регулювання. І подібні процеси відбувалися не тільки в Англії.

У Франції поняття інтелектуальної власності було законодавчо розроблене в другій половині XVIII ст. У 1777 році Людовик XVI видав шість ордонансів, які встановили нові принципи в галузі видавничої справи і визнали за автором виняткове право на опублікування і продаж свого твору. В цьому ж році з'явилося перше бюро по драматичному законодавству, реорганізоване дещо пізніше в Спілку драматичних авторів і композиторів. Значну роль у створенні першого товариства відіграв французький драматург П. Бомарше, автор п'єс «Весілля Фігаро», «Севільський цирульник» та ін.

Велика французька революція 1789 р. скасувала всі середньовічні «привілеї» і в Декреті Установчих зборів проголосила: «Все, що автор відкриває для публіки, стає суспільною власністю». Але незабаром навіть новий режим переглянув своє рішення. Два наступних закони (1791 р. і 1793 р.) гарантували захист всіх форм творчості (літературної, драматичної, музичної, образотворчої) при відтворенні усіма відомими тоді методами. У 1838 році стараннями О. де Бальзака і В. Гюго було засновано Товариство французьких літераторів, котре організувало збори гонорарів в інтересах авторів, які публікувалися в пресі.

У США перші закони штатів про авторське право з'явилися ще до французької та американської революцій. Так, в Законі штату Массачусетс від 17 березня 1789 року вказувалося, що «... немає власності, яка належала б людині більше ніж та, що є результатом її розумової праці». Незабаром і в США була усвідомлена необхідність прийняти федеральний закон про авторське право. Конституція Сполучених Штатів надала Конгресові право «заохочувати розвиток наук і ремесел», забезпечуючи на певний термін авторам і винахідникам виключне право на їхні твори (writings) і відкриття. У розвиток цієї статті Конституції в 1790 році було прийнято перший федеральний закон про охорону книг, карт і схем. Пізніше законодавство розповсюдило охорону також і на спектаклі, фотографії, тексти пісень та інші форми творчості [7, с. 62].

Закон США 1790 року передбачив охорону авторських прав на термін у чотирнадцять років з дати першої публікації, який міг бути подовжений на наступний термін, якщо автор все ще був живий після закінчення перших 14 років, за умови дотримання ним строгих вимог стосовно реєстрації та депонування. Ці риси зберігалися в праві Сполучених Штатів до 1976 року, коли був прийнятий чинний нині Закон про

авторське право, який збільшив термін охорони на весь час життя автора. Закон 1976 р., втім, зберіг вимоги щодо реєстрації твору і депонування його примірників (як бачимо, джерелом свого походження ці вимоги мають Статут королеви Анни 1710 року).

У Німеччині поняття «літературна власність» було вперше введене указом, виданим у Саксонії 27 лютого 1786 року. Він надав авторам захист від незаконного використання їхніх робіт, зокрема, право автора на охорону творів, придбаних у нього видавцем. Прусське цивільне укладення 1794 року встановило, що «коли підданий короля отримав право видання книги, ніхто не може порушити авторські права на неї» (і тут ми знову-таки спостерігаємо принцип охорони інтересів переважно видавців й книготорговців, але не авторів). Перший загальногерманський закон схожого змісту був виданий тільки в 1834 році. Розвиток законодавства про інтелектуальну власність в інших країнах Європи в більшості випадків відбувався за схожою схемою.

Нарешті, українське національне законодавство про «копірайт» знайшло найбільш концентроване відбиття в Законі України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року [8], а також у Книзі IV Цивільного кодексу України, що діє з 2003 року. Ці нормативно-правові акти – у комплексі із законодавством про право промислової власності, про торгові марки й комерційні найменування, про селекційні досягнення та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності – віддзеркалюють правову сторону функціонування інтелектуальної власності як багато гранного соціального інституту.

З огляду на формат даного дослідження, доводиться обмежитися аналізом історичних закономірностей розвитку лише однієї з граней інтелектуальної власності – авторського права (копірайту). Але картина, отримана в ході такого аналізу, є дуже показовою. І, зважаючи на заявлену мету дослідження – простежити культуроґенез інституту інтелектуальної власності, тобто *прийти до розуміння, на якому історичному етапі суспільного розвитку «інтелектуальна власність» перетворюється з поняття на соціальний інститут* – можемо сформулювати узагальнені *висновки*.

По-перше, технологічні й соціально-економічні *передумови* трансформації й інституалізації інтелектуально-правових відносин можливо простежити приблизно з середини XV століття, коли був винайдений друкарський станок як засіб ретрансляції творів, а також видані перші патентні грамоти як засоби охорони винаходів.

По-друге, оформлення інституту інтелектуальної власності (і в соціологічному, і в економічному, і в юридичному розумінні) є закономірним результатом культурного, технологічного й соціально-економічного розвитку суспільства. *Активний* розвиток відносин інтелектуальної власності та їхній перехід на новий рівень (тобто – *інституалізація* інтелектуальної власності та міжнародно-правова уніфікація відповідних

суспільних відносин) розпочалися ще в індустріальну епоху, протягом XVIII-XIX століть. Якщо порівнювати соціальну динаміку розвитку інтелектуально-правових відносин до середини XVIII ст., в «доіндустріальні» часи, та в наступну епоху т.зв. «першої» і особливо «другої промислової революції» (коли було винайдено електрику, конвеєр, коли відбувся перехід від вугілля до нафти, тощо), можна констатувати: до початку індустріальної ери найбільш активно розвивався копірайт, тобто авторське право, після – право промислової власності (в першу чергу, патентне). Власне, першим міжнародним правовим актом у сфері інтелектуальної власності стала Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р.

Однак *найбільшої інтенсивності* зазначений процес інституалізації набув із переходом цивілізованого людства в постіндустріальну епоху, початок якої пов'язаний з т.зв. «третьою промисловою революцією» – цифровою, в 1980-х. Вона триває і нині. А це, в свою чергу, спонукає соціальну філософію до переосмислення феномену інтелектуальної власності, й до реінтерпретації окремих аспектів інституту інтелектуальної власності в нових соціокультурних умовах. Адже саме сьогодні інтелектуальна власність – як особливий різновид інформації – набуває найвагомішого соціально-економічного значення і найвищого правового статусу за всю історію існування даного феномену.

Отже, про повноцінну трансформацію інтелектуальної власності у соціальний інститут можна говорити в епоху постіндустріальної економіки, коли виник новий клас людей, що працюють винятково в інноваційній сфері й мають справу переважно з інформаційними технологіями. Оскільки саме в постіндустріальному суспільстві інформація стає особливою сферою і особливим предметом суспільних відносин, то й інтелектуальна власність стає одним з ключових соціальних інститутів. Особлива ж культурна ситуація сьогодення, позначувана терміном «постмодерн», додатково створює нові протиріччя у сфері реалізації тих гетерогенних, різноспрямованих й багатогранних суспільних відносин, об’єктом яких є інформація, знання та інновації.

Література

1. Платон. Полн. собр. соч. в 4-х. т. – М.: Мысль, 1999.

2. Venetian Statute on Industrial Brevets, Venice (1474) // Primary source: Scanned from the Manuscript held in the Venetian State Archives: ASV, Senato Terra, reg. 7, c. 32r. (Primary Sources on Copyright (1450-1900), editors: L. Bently & M. Kretschmer). – Access link: http://www.copyrighthistory.org/ http://www.copyrighthistory.org/cam/tools/request/showRepresentation?id=representation_i_1474

3. Лессиг Л. Свободная культура / Lawrence Lessig. FREE CULTURE: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity (The Penguin Press, 2004 ©creative commons) // Перевод с англ. О. Данилова под ред. В. Ильина. – М.: Прагматика Культуры, 2007. – 272 с.

4. Gomez-Arostegui H. T. The Untold Story of the First Copyright Suit under the Statute of Anne in 1710 // Berkeley Technology Law Journal. – 2010. – 25: 1247-1350. *Alternative link:* Keith Walker. Jacob Tonson, Bookseller // The American Scholar. – Vol. 61, No. 3, Summer 1992. – P. 424-430. – Access link: http://www.jstor.org/stable/41212044?seq=1#page_scan_tab_contents

5. Vaidhyanathan S. The Anarchist in the Library: How the Clash between Freedom and Control is Hacking the Real World and Crashing the System. – New York: Basic Books, 2004.

6. Минков А. М. Международная охрана интеллектуальной собственности. – С.-Пб.: Питер, 2001. – 720 с.

7. Социально-философские аспекты интеллектуальной собственности в сети Интернет: дис. ... кандидата философских наук: 09.00.11 // Безмолитвенный А. С. – М.: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, 2010. – 154 с.

8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64 (в чинній поточній редакції від 13.01.2016).

КУЛЬТУРОГЕНЕЗ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ПРЕДПОСЫЛОК ТРАНСФОРМАЦИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ

А.В. Стовпец

В данной статье исследуются исторические предпосылки – в т.ч. культурные, социально-экономические, юридические, идеологические, – реализация которых сформировала тенденцию к трансформации интеллектуально-правовых отношений в специфический общественный институт. Изучение обозначенной проблематики осуществляется в рамках монографического социально-философского исследования института интеллектуальной собственности – одного из ключевых социальных институтов постиндустриального постмодерного общества.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, социальный институт, авторы, издатели, книготорговцы, копирайт, патенты.

CULTURAL GENESIS OF INTELLECTUAL PROPERTY: SOCIAL-PHILOSOPHIC RESEARCH OF HISTORIC BACKGROUND FOR THE TRANSFORMATION OF INTELLECTUAL-LEGAL RELATIONS INTO A SOCIAL INSTITUTION

Oleksandr Stovpets

The article analyzes the historical background for transformation processes within intellectual legal relations. This analysis includes socio-philosophical research for cultural, socio-economic, juridical, ideological preconditions – realization of those had been making some possibilities

and forming the tendency for transformation of intellectual relationships into specific social institution. The reflection on abovementioned issues is performed within the monographic social-philosophic research for Intellectual Property Institution as one of the most significant social institutions of postindustrial postmodern society.

Summarizing all the information stated in this paper we should draw some conclusions. First one is that technological and socio-economic background of transformation and institutionalization of the intellectual-legal relations may be traced around the middle of XV century when the printing machine was invented. Approximately in 1440 the printing press has become a first great mean of retransmission for scientific works and other writings. Almost at the same time we can be spectators as the first patent certificates has been issued to protect the inventions.

The second point, however, is that Intellectual Property's institutionalization process has acquired its greatest intensity with the coming of digital era, when the civilized humanity made transition into post-industrial epoch. Its beginning was caused by the so-called "Third Industrial Revolution" in 1980s. Today it continues. This naturally encourages a social philosophy to reconsider the phenomenon of intellectual property, and also a certain aspects of intellectual property institution ought to be reinterpreted in the new sociocultural conditions. For it is today the intellectual property – a special kind of information – becomes one of the most important socio-economic values and acquires really ponderable legal status, maybe the highest one in the whole history of this phenomenon.

Thus the Intellectual Property (IP) becomes a completely real social institution via transformation of intellectual-legal relationships and changing of their actors (authors, inventors, performers, publishers, stationers, patentors & patentees, any right-holders) only in the era of post-industrial economy. Meantime postmodern culture makes IP institution far more controversial, heterogeneous, multidirectional and multidimensional. Intellectual Property is getting ambiguous, indefinite and more different.

Key words: intellectual property, social institution, authors, publishers, stationers, copyright, patents.